

Сучасний український театр як віддзеркалення аксіологічних пошуків

Сучасна українська культура твориться у ситуації гострого зіткнення різноспрямованих ціннісних пошуків. Цей аксіологічний плюралізм багаторазово підсилює необхідність усвідомлення сутності та специфіки мистецького втілення духовних цінностей – як того стрижня, який поєднує культурний досвід і сьогодення.

Різнострахованість аксіологічних шукань у контексті української художньої культури 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. відбилася передусім у максимальному розширенні репертуарних меж вітчизняного театру. З одного боку, такі процеси вивільнення театрального мистецтва за довгий час пануючих ідеологічних «кордонів», є адекватними винятковій індивідуалізованості творчого, мистецького світосприйняття та світорозуміння та, водночас, тенденції відбудовання та домінування у свідомості сучасної людини особистісної ієрархії ціннісних орієнтацій. З іншого боку, не меншу значимість мають сьогодні неоднозначні співвідношення тенденцій націоналізації та глобалізації, що яскраво виявляються у сучасному українському мистецтві, зокрема театральному.

Потреба у відбитті ціннісних пошуків у театральному мистецтві закарбувалася у появі нових форм художнього життя – численних експериментальних театрів, «малих сцен», антреприз, камерних театрів. Такими вільними та мобільними у виборі репертуарних основ, інтерпретаційних спрямувань є київські театр «Колесо» під керівництвом І. Кліщевської, театр-салон «Сузір'я» під керівництвом О. Кужельного, театр пластичної драми на Печерську режисера-постановника В. Мішньової, драматичний театр «Браво» під керівництвом Л. Титаренко, театр-студія «Театральний клуб», заснований О. Ліпциним, Центр сучасного мистецтва «Дах» В. Троїцького, Новий драматичний театр на Печерську режисера О. Крижанівського, експериментальний театр В.Більченка, театр «Актор» В. Шестошалова, театр у Коломиї, створений за ініціативою Д. Неборака, театр «Березіль» у Харкові тощо.

Разом із збереженими «традиційними» державними театрами ці нові форми склали декілька «варіантів» вітчизняного театру: «салонний», орієнтований на камерну сцену, невелику аудиторію, формування особливо довірливої, «близької» атмосфери художнього спілкування; «демократичний», звернений передусім до комедії, мелодрами, фарсу; «елітарний», спрямований на концептуально, образно, драматургічно та сценічно-постановочно складні твори. Їх репертуарні орієнтації стали яскравим відбиттям торування шляхів ціннісних пошуків, переконливим утіленням модусів ціннісних орієнтацій українського суспільства на межі століть.

Одна з них – актуалізація значущості національного духовного надбання, класичного вітчизняного доробку – творчості І. Карпенка-Карого, («Хазяїн», «Безталанна», «Наймичка», «Мартин Боруля», «Суста»), М. Старицького («Зимовий вечір»), Л. Українки («Бояриня»), Ю. Федьковича і С. Воробкевича, Т. Г. Шевченка (що закарбував театральний фестиваль «Сцена людства» за творами письменника в Черкасах у 2006 р.).

Традиційні, «класичні» інтерпретації класики української драматургії не є в цей час єдиним модусом утілення вітчизняного театального доробку. Відгукуючись на світові тенденції постмодерністського потрактування класики, українські режисери особистісно інтерпретують знакові для української культури твори. Такій «осучасненості» та постмодерністському комбінуванню було піддано творчість М. Кропивницького (на сцені Національного академічного театру ім. І. Франка). Водевіль «По ревізії» та комедія «На руїнах» режисером С. Мойсеєвим було об'єднано за принципами лінійного монтажу у виставу «Український vaudeville, або Виї'ємо й поїдемо». Комбінування різних історичних епох, утворення паралелей між історією та сучасністю закарбувало посндання «Ревізора» М. Гоголя та «Хулія Хурини» М. Куліша у спектаклі «Рехувілійзор».

Загалом єднання різних епох, усвідомлення нерозривного їх духовного зв'язку як однієї з фундаментальних цінностей людства – і у зв'язку з цим «модернізація» класики – є одним із визначальних напрямів інтерпретаційних пошуків у сучасному вітчизняному театрі.

В експерименталістських прочитаннях «Ревізора» М. Гоголя єднуються одвічні духовні цінності національної культури та позанаціональні ціннісні орієнтири сучасної масової культури. Переконливим свідченням цьому стали постановки «Ревізора» М. Гоголя І. Афанасьє-

вим у Національному академічному театрі ім. І. Франка, «ReVizoP» режисера Ю. Одинокого та «Чічіков & Со» режисера Е. Безродного в Харківському академічному драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка, ігрове «інтерактивне» перевертання «Шельменка-денщика» режисером А. Приходьком в Київському Молодому театрі на «Шельменка – 2» – в «націоналізовану» комедію дель арте.

Поверненням до національної системи ціннісних орієнтацій стало звернення сучасного вітчизняного театру до тієї української драматургії, яка довгий час була викресленою з художньої життя (з ідеологічних причин зокрема). Так, у 90-х рр. ХХ ст. український театр у різноманітних інтерпретаціях відроджує до активного художнього життя драматургію В. Винниченка («Гріх», «Тасмунія», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Пророк»), М. Куліша («Хулію Хурина», «Маклена Граса»).

Новий етап усвідомлення одвічної значущості історичного надбання закарбувало таке цікаве явище як створення єдиної концептуальної лінії декількома виставами. В Національному театрі ім. М. Заньковецької прем'єра «Оргії» за Л. Українкою продовжила низку вистав – «У. Б. Н.» (п'єса «Український буржуазний націоналіст» Г. Тельнюк), «Державна зрада» (п'єса Рея Ланьки), що порушують проблематику конформізму й націоналізму.

Цю орієнтацію на переосмислення сторінок вітчизняної історії демонструє звернення сучасного українського театру до раніше «закритої» теми голодомору, яка в гостро експериментальному дусі набула втілення у виставі А. Жолдака-Тобілевича «Ленін Love. Сталін Love» за романом В. Барки «Жовтий князь».

Своєрідним модусом втілення відродження одвічної значущості національних мистецьких основ стало відновлення найдавніших автентичних театральних традицій вертепу, що виявилось, зокрема, у традиційному проведенні фестивалю різдвяних спектаклів лялькарів «Різдвяна містерія» у Луцьку з 1993 р.

Відображенням постмодерністських тенденцій переосмислення цінностей, закарбуванням ситуації «ціннісного зламу» стала поява неформального, «сміхового», «карнавального» театру, що продемонстрували театральні фестивалі «Вивих – 90» та «Вивих – 92».

Інше спрямування театральних пошуків виявилось пов'язаним із загальносвітовою художньою тенденцією актуалізації «вічних образів» і «вічних сюжетів». Як утілення одвічних, кардинальних проблем люд-

ського буття, ці символи людської духовності проходять крізь історично-культурні епохи, залучаючи людину до культурного доробку людства, та водночас спонукаючи її до індивідуального осмислення власної духовної зернини та власних ціннісних настанов, вписуючи її у ціннісний світ людства та водночас вирізняючи особистість з-поміж інших.

Симптоматично, що на початку 90-х рр. ХХ ст. український театр звертається передусім до творчості В. Шекспіра. У 1991 р. «Гамлета» В. Шекспіра поставили режисери Е. Митницький у Запорізькому театрі ім. М. Щорса, Я. Маланчук у Ровенському театрі ім. М. Островського, П. Ластівка у Тернопільському театрі ім. Т. Г. Шевченка, «Короля Ліра» поставив І. Борис на сцені Харківського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка та С. Данченко в Національному академічному театрі ім. І. Франка.

Саме «Гамлет» В. Шекспіра став «відправним пунктом» у численних театральних інтерпретаціях «вічних сюжетів» і «вічних образів».

«Гамлет» В. Шекспіра у баченні режисера С. Мойсєєва на сцені Київського Молодого театру (у перекладі Ю. Андруховича) став утіленням процесу «вторинної міфологізації» «вічного образу». «Вічний образ і сюжет» було проєкційовано в сучасність «зовнішніми» виражальними засобами – сценографією, костюмам, реквізитом. «Внутрішня» смислова зернина образу, позачасовий сенсовий концепт, що складає його сутність, виявляються такими, що можуть бути перенесеними до будь-якої історико-культурної «аури». Образ Гамлета як «вічний образ» при цьому стискається до концепту, що вже не потребує відтворення відповідної сюжетної канви. Він «ужимається» до надзвичайно стислого смислового концентрату, який у «згорнутому» вигляді містить у собі все багатство сенсів, тому ця згорнутість може бути розгорнутою будь-яким чином у кожній з певних режисерських інтерпретацій. Включно до парадоксальних прочитань – так, у виставі «Гамлет. Сні» режисер А. Жолдак-Тобілевич у Харківському академічному драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка загалом позбавляє героїв трагедії мови. Адже вже не важливо, що саме каже Гамлет та інші персонажі, в якій саме послідовності розгортаються події (акти переставлено місяцями) – це зберігається в культурній пам'яті особистості як передзваний код і не потребує вербалізації.

Вистава А. Жолдака «Гамлет. Сні» розпочала низку експерименталістських утілень «вічних образів», продовжену виставами «Венеція. Гольдоні», «Ромео і Джульєтта» (на основі власних прочитань А. Жолдаком творів В. Шекспіра та К. Гольдоні), та виставою режисера Е. Безродного «Сон літньої ночі» за В. Шекспіром.

У межах фестивалю «Французька весна – 2007» відбувся показ своєрідної інтерпретації «Гамлета» Шекспіра – французькою мовою з російськими субтитрами. Осучаснення подій п'єси відбувалося шляхом їх «переносу» в ХХІ століття та уведенню в площину вистави електромусики, пост-року, хіп-хопу, розширенню простору вистави сприйатиме стіна, зібрана з маленьких екранів.

У подібних потрактуваннях постають також інші «вічні образи» – у виставі «Макбет» Е. Йонеско режисер А. Литко на сцені Харківського академічного драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка створює атмосферу ярмаркового балагану, обираючи ритмізовану пластику як основоположний засіб виразності. Одвічний образ міфологічного героя Едипа набув втілення у жанровій атмосфері «кримінальної новели» в сценічній редакції і постановці Р. Стуруа на сцені Національного академічного театру ім. І. Франка (2003 р.).

Прагнення «осучаснення» вічного образу Отелло в постановці «Отелло» В. Шекспіра Ю. Одиноким у Київському театрі на Лівому березі, експериментальна спрямованість вистави також є одним із утілень такого тяжіння до «згортання» символу культури, який постає не в концептуально однозначному варіанті, а, радше, як спонукальний імпульс до особистісних ціннісних пошуків.

У такому ж баченні – максимально інтенсифікуючому глядацьке сприйняття та осмислення тих образів і сюжетів, які набули значущості вічних, традиційних, магістральних вже в контексті культури Новітнього часу, постала класика російської драматургії ХІХ – ХХ ст. у виставах А. Жолдака «Один день Івана Денисовича», «Місяць кохання» (на основі інтерпретації А. Жолдаком творів О. Солженіцина, І. Тургенєва). Дію «Трьох сестер» А. Чехова А. Жолдак «переніс» в іншу історико-культурну ситуацію (у 1943 р.) і створив відповідну сценічну атмосферу (використавши одяг того часу, наділивши героїв сучасною пластикою).

У баченні С. Мойсеєва персонажі «Дяді Вані» А. Чехова стають амбітними, зануреними у проблеми сексуального плану. У Харківському академічному драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка петербур-

зьким режисером В. Тикке було створено виставу за п'єсами А. П. Чехова «Посватання», «Ведмідь», «Лебедина пісня», в якій поєдналися реалістичні та постмодерністські засоби виразності. Знакові образи та сюжетна канва «Мертвих душ» М. В. Гоголя у виставі режисера Е. Безродного «Чічков & Со» стали тими культурними символами, що єднують минуле та сучасність, надають проблемам одвічної актуальності.

Не залишилися поза увагою вітчизняних театральних діячів і сучасна світова класика драматургії, в якій у концентрованій формі відбилися напружені та неоднозначні особистісні пошуки людини на межі століть – творчість С. Беккета, Ж. Ануя, Е. Йонеско.

Поряд з постмодерністськими, експериментальними постановками класики український театр звертається й до традиційного прочитання творів Г. Флобера, А. Чехова тощо.

Розширення репертуарних обривів сучасного національного театру на межі ХХ – ХХІ ст. пов'язано зі складанням нового драматургічного шару сучасної української драматургії, що відбили п'єси В. Босовича («Ісус – син Божий») і Я. Стельмаха («Стережися лева», «Синій автомобіль», «Кохання у стилі бароко»), В. Лисюка («Контракт з божевільним»), О. Іранця («Маленьку п'єсу про зраду», «Брехун»), О. Погребинської («Осінні квіти»), Н. Ворожбіт («Житіє прости»), А. Семенова («Королівський квартал»), К. Демчука («Колискова для Лесі»).

Важливим модусом відбиття аксіологічних пошуків у царині театрального мистецтва є відновлення значущості фольклорного надбання – як художнього втілення національної системи ціннісних орієнтацій. Така спрямованість відзначає діяльність Центру сучасного мистецтва «Дах» В. Троїцького, в якому у творчій співдружності з фольклорною групою «Древо» було здійснено постановку так званої фопери «Кам'яне коло» (фольклорної, фантазмагоричної, фесричної й т. ін. опери), разом з ансамблем автентичної української пісні «Божичи» було створено виставу «У пошуках втраченого часу», а також показано на фестивалі «Шешори – 2008» міні-виставу «Едип», в якій антична драматургія постала в контексті фольклорного ритуального театру з елементами вогневого шоу.

Таким чином, своєрідними репертуарними, образними, концептуальними утіленнями відбиття аксіологічних пошуків у царині сучасного театрального мистецтва на межі ХХ – ХХІ ст. є: актуалізація значущості національного духовного надбання, класичного вітчизняного та

світового доробку; модернізація класики, її «осучаснення» – як засіб утворення культурних паралелей, що об'єднують культурний досвід людства в єдине ціле, утворюють спадкоємні зв'язки між епохами; звернення до вітчизняного драматургічного надбання, до тематики раніше викресленої з ідеологічних причин з художнього життя; відновлення найдавніших автентичних театральних традицій вертепу та значущості фольклорного надбання як відбиття відродження національної системи ціннісних орієнтацій.

Однією з провідних тенденцій буття сучасного вітчизняного театру є тенденція концентрованого згортання, концентуального стискування «вічних образів». Це уможлиблює «експерименталізуюче», виняткове особистісне режисерське прочитання та водночас спонукає до винятково особистісного й глядацького усвідомлення. Таке спрямування адекватне індивідуалізації ціннісних орієнтацій людства на межі ХХ – ХХІ ст., яку ми можемо визначити як відцентрову в історично-культурній динаміці буття духовних цінностей. Збереження духовних опор людства забезпечує доцентрова тенденція, яка реалізується самим зверненням до одвічної духовної, зокрема художньої класики як до фундаментальної опори.

Харківська обласна державна адміністрація
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Благодійний фонд на честь сім'ї Алчевських
Національна спілка композиторів України
Національна Всеукраїнська музична спілка

С.Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть)

Випуск 8
Частина II

**Проблеми та перспективи
розвитку культури
в незалежній Україні
(до 20-річчя
Незалежності України)**

Харків
2011

ББК 71 (УКР-РОС)

Рекомендовано до друку рішенням правління «Благодійного фонду на честь сім'ї Алчевських» від 29.06.2011. Протокол № 19

Рекомендовано до друку рішенням засідання кафедри культурології Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» від 30.06.2011. Протокол № 14

P27

Редакційна колегія:

Лозовий В. О. – (голова)

доктор філософських наук, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Трубінікова Л. М. – (заступник голови)

кандидат мистецтвознавства, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Борисова В. І. –

кандидат юридичних наук, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Бурова О. К. –

доктор філософських наук, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Кузнецова О. Ю. –

кандидат педагогічних наук, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Роценко-Авер'янова О. Г. –

доктор мистецтвознавства, професор Харківського національного університету імені І.П.Котляревського.

Сімонок В. П. –

доктор філологічних наук, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Спасибо-Фатсєва І. В. –

доктор юридичних наук, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Шило О. В. –

доктор мистецтвознавства, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Рецензенти:

Очеретовська Н. Л. –

доктор мистецтвознавства, кандидат філософських наук, професор Харківського національного університету мистецтв імені І.П.Котляревського.

Пугач Б. Я. –

доктор філософських наук, професор Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна.

Медушевський В. В. –

доктор мистецтвознавства, професор Московської державної консерваторії імені П.І.Чайковського.

Відповідальний редактор-укладач: *Трубінікова Л. М.* – кандидат мистецтвознавства, професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть). Вип. 8: Проблеми та перспективи розвитку культури в незалежній Україні (до 20-річчя Незалежності України). Ч. II: Наукові статті учасників VIII Міжнародного науково-теоретичного симпозиуму «С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть). Проблеми та перспективи розвитку культури в незалежній Україні (до 20-річчя Незалежності України)» / Під ред. кандидата мистецтвознавства, професора Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Л. М. Трубінікової. – Харків: ФОНТ Носань В. А., 2011. – 208 с.

ISBN 978-966-372-401-1.

В збірці надруковані наукові статті учасників VIII Міжнародного науково-теоретичного симпозиуму «С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть). Проблеми та перспективи розвитку культури в незалежній Україні (до 20-річчя Незалежності України)», який було проведено в рамках XIII Міжнародного фестивалю «С. Рахманінов та українська культура» (2011) кафедрою культурології Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Благодійним фондом на честь сім'ї Алчевських, Національною спільною композиторів України, Національним всеукраїнською музичною спільнотою, в співробітництві з Всесвітнім Рахманіновським товариством.

Призначається мистецтвознавцям, культурологам, філософам, соціологам, юристам та широкому колу читачів.

© Автори статей, 2011

ЗМІСТ

<i>Лозовой В. О.</i>	Проблеми і суперечності гуманітарного розвитку України.....	5
<i>Анучина Л. В., Стасевська О. А.</i>	Глобалізація та культура України	9
<i>Борисова В. І.</i>	Опіка та піклування над дітьми	16
<i>Бурлука О. В.</i>	Самоосвіта як процес і засіб формування особистості.....	27
<i>Гізімчук О. О.</i>	Специфіка естетико-художньої самоосвіти... ..	35
<i>Гізімчук С. В.</i>	Рішення Конституційного Суду України в системі регулювання кримінально-правових відносин.....	46
<i>Еськова Л. А.</i>	А. И. Куинджи: символика украинско-русских пейзажей	51
<i>Єрахторіна О. М.</i>	Самовдосконалення особистості як умова відродження духовності українського суспільства	70
<i>Колесников М. П., Колесникова А. М.</i>	Понимание свободы в русской философии XIX – XX вв. (религиозно-антропологическая модель человека).....	77
<i>Костіна Л. М.</i>	Вплив музичного мистецтва на виховання майбутніх вчителів музики.....	89
<i>Кулинич Н. В.</i>	Картина світу в літературі ХХ століття: поняття та специфіка.....	94
<i>Лисенко О. А.</i>	Проблема лексичних запозичень в українському термінознавстві.....	101

<i>Немцова В. С.</i>	Слобожанская иконопись второй половины XVII – XVIII веков	107
<i>Пивоваров В. М.</i>	Мистецькі пошуки сучасної України в царині літератури	120
<i>Сердюк О. В.</i>	Музично-сценічні інтерпретації музичної драми К. Шимановського «Король Рогер» в режисерському театрі початку XXI століття	125
<i>Сідак Л. М.</i>	Християнізація Київської Русі та її значення для української культури.....	134
<i>Слюсаренко Т. О.</i>	Особливості розвитку бандурного мистецтва Слобожанщини другої половини XX – поч. XXI століття.....	141
<i>Таркова С. А.</i>	Воздействие современной поп-рок-музыки на человека.....	149
<i>Уманець О. В.</i>	Сучасний український театр як віддзеркалення аксіологічних пошуків ...	155
<i>Ценко М. Б.</i>	К вопросу о феномене этикетной культуры	161
<i>Шило А. В.</i>	Творчество С. А. Сорина в контексте искусства неоклассицизма.....	168
<i>Шумейко О. А.</i>	Культура мовлення як невід’ємна складова професійної культури	186
<i>Шутенко О. В.</i>	Естественно ли естественное право?.....	189
<i>Трубінікова Л. М.</i>	Життя дано на добрі справи (Меценатство в Україні)	191
Відомості про авторів.....		205